

Een mannelijk (zes hoorns)
N'tomo-masker beslagen
met metalen strips.

Masker op pagina 57:
Houten Bamana-masker
met vijf hoorns afkomstig
uit Mali. (h. 49 cm)

N'tomo maskers

van de Bamara

De verschillende N'tomo-maskers, gebruikt tijdens de initiatiefeesten van Bambara-jongens, geven de ontwikkeling van kind naar volwassenheid weer.

N'tomo-maskers worden gebruikt door de Bambara, ook wel Bamana genoemd. Bambara is een verzamelnaam voor een aantal volken en clans, die dezelfde herkomst delen. Ze leven in een groot gebied in Mali, rond de hoofdstad Bamako, langs de rivier de Niger, tot aan de grenzen van Burkina Faso, Ivoorkust en Guinée.

Het zijn landbouwers met een bevolkingsaantal van circa 1 miljoen. Het maatschappelijk leven wordt beheerst door twee soorten genootschappen: de *Ton* en de *Jow*.

De *Ton* verenigen alle volwassen mannen en vrouwen, d.w.z. vanaf de besnijdenis tot de leeftijd van 35 jaar, in aparte verenigingen. Ze worden opgesplitst volgens leeftijd en vervullen belangrijke functies in het dagelijkse leven. Zo helpen ze bij de gemeenschappelijke karweien in het dorp, bij de opvoeding, bij de oogst enz.

De *Jow* bestaat uit zes initia-

tiengenootschappen. De drie voornaamste zijn de *N'tomo*, de *Koré* en de *Jo*. Deze genootschappen spelen een belangrijke rol bij de overgangsrituelen, de rituelen waarbij een persoon van één bepaalde fase in zijn leven over gaat naar een andere. Er zijn aparte genootschappen voor mannen en vrouwen. De vrouwelijke tak van de N'tomo is de *Janko*.

Besnijdenis

Het N'tomo-genootschap begeleidt jongens bij de overgang van kind naar volwassenheid en bij de plechtigheid die daar bij hoort, de besnijdenis. Alle jongens zijn verplicht lid van dit genootschap. Ze krijgen een opleiding, in afzondering in de bush, in 'de dingen van het leven' zoals ontzag voor de (landbouw-) grond, kennis van ziektes, rechtspraak en sociale hiërarchie. Hier wordt de basis gelegd voor hun vorming van kind naar volwassenheid.

Na een week keren zij terug naar hun dorp, getooid met een N'tomo-masker. De maskers hebben duidelijke menselijke trekken naast dierlijke horens. Soms staat er tussen de horens een menselijke figuur.

Toneelspel

Er wordt een groot feest georganiseerd. Je moet dat zien als iets symbolisch, een beetje zoals de eerste communie bij ons. Er wordt gezongen, gegeten en gedronken en er wordt een toneelspel opgevoerd om de betekenis van het moment uit te beelden. Met behulp van mannelijke, vrouwelijke en androgyne (onbesneden) maskers wordt het verhaal verteld

Boven Kaart met in rood het leefgebied van de Bambara.
 Onder: Een N'tomo-masker met zeven hoorn, een androgyn
 (niet volwassen) masker, tijdens een initiatie-feest.
 Bron: l'Abbé Jos Henry (1910), foto R.P. Dubernet

van de verandering van de jongens. Ze zijn nu geen kind meer maar man en weten hoe ze moeten omgaan met vrouwen en wat van hen verwacht wordt in de maatschappij. Tevens moeten de jongens hun moed bewijzen en tonen dat ze zonder verpinken pijn kunnen verdragen. Ze slaan zich daarbij met een zweepje op het lichaam. Ook moeten ze zweren dat ze de geheimen van het genootschap zullen bewaren.

Verschillende N'tomo-maskers

De maskers die tijdens het toneelspel gebruikt worden, zijn antilope-maskers met een verschillend aantal horens. Aan het aantal horens kan men afleiden of een masker mannelijk, vrouwelijk of androgyn is: 3-6-9 horens is mannelijk; 4-8 horens is vrouwelijk en 2-5-7 horens is androgyn. De maskers zijn vaak voor-

zien van kauri-schelpen (pag. 59) of zijn beslagen met metalen strips (pag. 56). Ook worden er maskers gebruikt die qua vormgeving verwijzen naar het groeiproces naar volwassenheid. Hierbij hebben bijvoorbeeld de aan- of afwezigheid van de mond, de neus en de hoeveelheid kauri-schelpen een symbolische betekenis. Voor de besnijdenis zijn de jongens letterlijk nog 'onmondig'. Na de besnijdenis moeten ze zwijgen over de interne keuken van het genootschap. Na een gezamenlijk ritueel bad zijn de jongens klaar voor de volgende stap in hun ontwikkeling. Ze horen vanaf dat moment niet meer bij het N'tomo-genootschap, maar hebben nu het recht om toe te treden tot een van de genootschappen voor volwassenen. Als ze alle genootschappen doorlopen hebben zijn ze 'volledig mens'.

Traditioneel

Ook de Bambara zijn beïnvloed door de Islam. Hoewel het traditioneel, sociaal-religieuze systeem nog steeds bestaat en er nog steeds rituelen plaatsvinden, worden de maskers steeds minder gebruikt. Er is ook een levendige handel ontstaan in N'tomo-maskers bestemd voor de toeristenindustrie. Het blijft een uitdaging de origineel gebruikte maskers te onderscheiden van de veelal kunstig gemaakte moderne versies.
johnlpeters@ziggo.nl
en martinlagrain@telenet.be

Literatuur

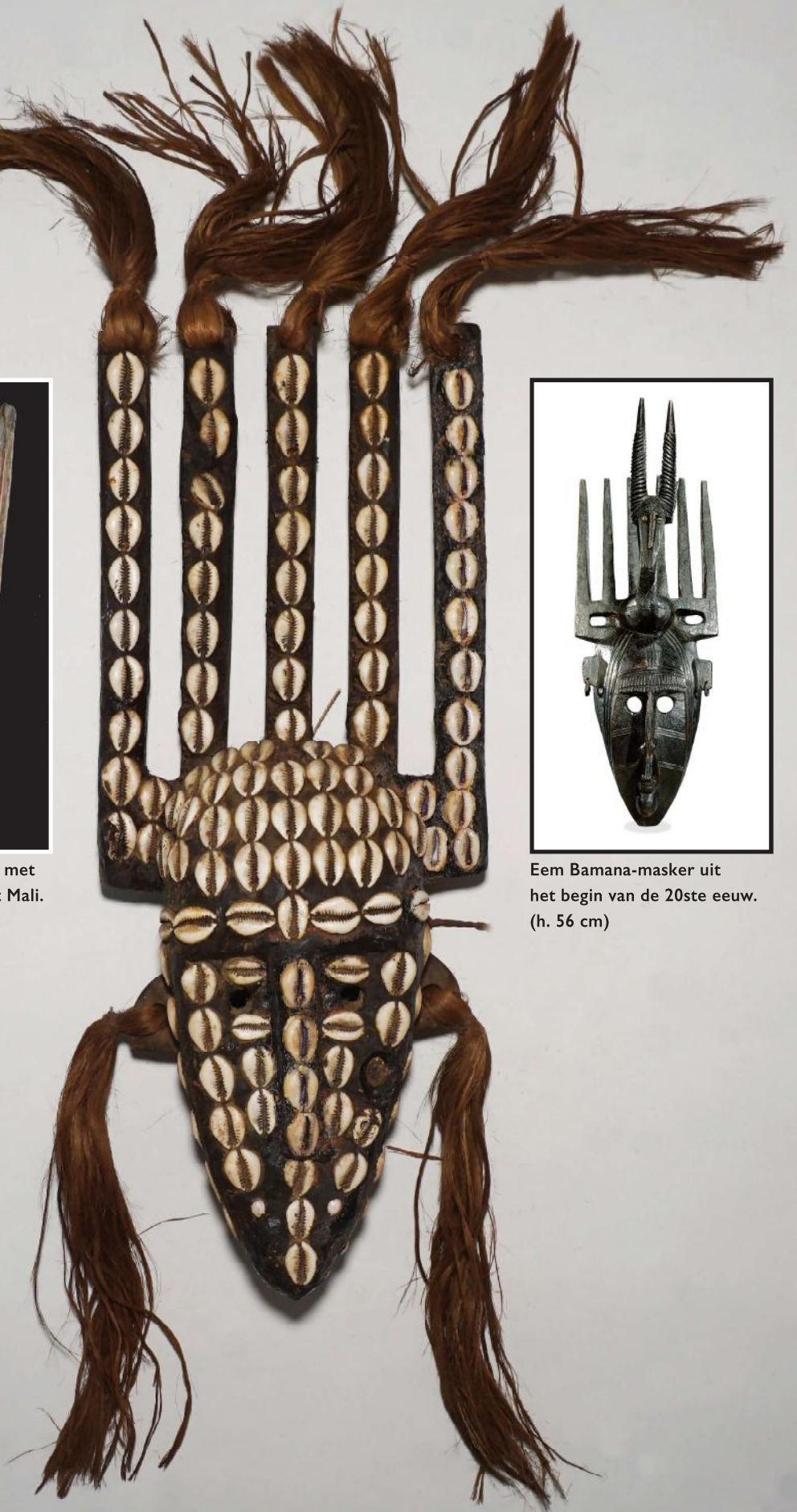
Colleyn, J-P. (ed.) (2001). *Bamana: the art of existence in Mali*. Gent: Snoeck-Ducaju & Zoon
 Henry, J. (1910). *L'âme d'un peuple Africain. Les Bambara, leur vie physique, éthique, sociale, religieuse*. Münster: Aschendorff

Websites, geraadpleegd mrt 2020

De Becker, L. (2007). *Het schoonheidsideaal in de West-Afrikaanse kunst: een vergelijkend onderzoek naar sowo wui-maskers van de Mende en nyeleni sculptuur van de Bamana*. masterscriptie Universiteit Gent. lib.ugent.be/rug01/001/273/315
 Colleyn, J-P. et al. (1998). *Bamanaya, Un' arte di vivere in Mali*. Milano, centro studi archeologia Africana <https://lib.ugent.be/catalog/rug01:000497741>

Houten Bamana-masker met twee oren, afkomstig uit Mali. (h. 47cm)

Een Bamana-masker uit het begin van de 20ste eeuw. (h. 56 cm)

Een masker met vijf horens en geen mond, versierd met kaurischelpen. Het masker verbeeldt een onbesneden jongen, een 'androgyn en onmondig mens'.